ՀՀ–ԵՄ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԴԻՆԱՄԻԿԱՆ ՎԻՃԱՆԵՐԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒՄԸ ԴՅՈՒՐԱՑՆԵԼՈՒ ԵՎ ՀԵՏԸՆԴՈՒՆՄԱՆ (ՌԵԱԴՄԻՍԻԱՅԻ) ՈԼՈՐՏՆԵՐՈՒՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՏՎԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔ

ՍՏԵՓԱՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Գլոբալիզացիայի և տարածաշրջանային համագործակցության վերլուծական կենտրոնի ղեկավար

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....5

Խորհրդատվական կարծիքի առարկան և մեթոդաբանությունը..... 8

ՀՀ–ԵՄ հարաբերությունները վիզաների դյուրացման և ազատականացման շրջանակում 12

Եզրակացություններ և առաջարկություններ..... 30

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Արևելյան գործընկերության շրջանակներում համագործակցության չորս թեմատիկ պլատֆորմներից մեկը հանդիսանում է մարդկանց միջև շփումները, ինչը ՀՀ քաղաքացիների ԵՄ տարածք մուտք գործելու համար ենթադրում է մուտքի արտոնագրի ստացում:

Չնայած Հայաստանի ԵԱՏՄ անդամակցությանը ՀՀ քաղաքացիների համար ԵՄ–ի հետ վիզաների դյուրացման գործընթացը շարունակվում է: Այժմ, կարծես, բոլոր նախադրյալներն են ստեղծվել հաջորդ քայլին՝ վիզա երկխոսությանը («Visa Dialogue») անցնելու համար, իսկ վերջինիս հաջող իրականացման դեպքում՝ կարճաժամկետ այցերի համար առանց վիզայի ռեժիմի անցնելու համար: Դա անչափ կարևոր է, քանի որ համագործակցության և մարդկանց միջև շփումների, ազատ ճամփորդելու, սովորելու հիմնական խոչընդոտներից մեկը հանդիսանում է հենց վիզաների հարցը:

Նոր համապարփակ համաձայնագրի շուրջ ՀՀ և ԵՄ միջև բանակցությունները պաշտոնապես մեկնարկել են 2015թ. դեկտեմբերի 7–ին Բրյուսելում[1]: Մինչ 2017թ. հունվար կայացել են ՀՀ–ԵՄ միջև շրջանակային համաձայնագրի շուրջ բանակցությունների 8 փուլեր, իսկ այս գործընթացի տրամաբանա-

[1] Հայաստանի հետ շրջանակային համաձայնագրի շուրջ բանակցությունների մեկնարկ (13.10.2015):

կան ավարտը եղավ 2017թ. նոյեմբերի 24–ին, երբ ՀՀ ԱԳ նախարար և ԵՄ արտաքին քաղաքականության և անվտանգության հարցերով բարձր ներկայացուցիչ ստորագրեցին ՀՀ–ԵՄ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ): Համաձայնագիրը ուժի մեջ մտնելու համար անհրաժեշտ է, որ այն վավերացնեն Հայաստանն ու Եվրամիության բոլոր 28 անդամ երկրները[2]:

2018թ. ապրիլի 11–ին ՀՀ Ազգային ժողովը միաձայն քվեարկությամբ վավերացրեց ՀՀ–ԵՄ ՀԸԳՀ–ն[<?>]:

2018թ. հուլիսի 2–ի ՀՀ վարչապետի թիվ 906–Ն որոշմամբ ստեղծվել է Համաձայնագրի և ՀՀ և ԵՄ միջև Գործընկերության առաջնայնություններ փաստաթղթի կիրարկումն ապահովող միջոցառումները համակարգող միջգերատեսչական հանձնաժողով:

2019 թվականի հունիսին Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունն ընդունեց Ճանապարհային քարտեզը, որը նոյեմբերի 12–ին ներկայացվեց Երևանում ԵՄ պատվիրակության և ՀՀ կառավարության կազմակերպած համատեղ միջոցառման ընթացքում, որի ժամանակ կողմերը ներկայացրեցին ՀԸԳՀ ճանապարհային քարտեզի իրագործումը:

ՀԸԳՀ–ն թույլ կտա էլ ավելի խորացնել կողմերի հարաբերությունները Եվրոպական հարևանության վերանայված քաղաքականության և Արևելյան գործընկերության շրջանակներում, հնարավորություն կընձեռնի ԵՄ–ին և ՀՀ–ին իրենց հարաբերությունները որակական նոր, ավելի բարձր մակարդակի հասցնելու համար: Այս համաձայնագրում առանձին անդրադարձ է արվում նաև սույն ուսումնասիրության շրջանակներում մեզ հետաքրքրող թեմաներին, այն է՝ շարժունություն, միգրացիոն և ռեադմիսիոն գործընթացներ, անձնական տվյալների պահպանություն և այլն: Բացի այդ ուսումնասիրության առարկա հանդիսացող թեմաներին մանրամասն անդրադարձ է արվում նույն

[2] The Armenia–European Union Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement has been signed (24.11.2017)

[<?>] ՀՀ Ազգային Ժողովը վավերացրեց ՀՀ–ԵՄ նոր շրջանակային համաձայնագիրը (11.04.2018):

Համաձայնագրի Հոդված 13–ում (Անձնական տվյալների պաշտպանությունը), Հոդված 14–ում (Միգրացիայի, ապաստանի տրամադրման և սահմանների կառավարման հարցերի շուրջ համագործակցությունը) և Հոդված 15–ում (Անձանց տեղաշարժը և հետընդունումը):

Հատկապես կարևորում ենք այն փաստը, որ ՀԸԳՀ–ում ուղղակիորեն նշվում է, որ «Կողմերը պետք է ապահովեն ԵՄ և ՀՀ միջև Առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման մասին և Մուտքի արտոնագրերի դյուրացման մասին համաձայնագրերով ստանձնած պարտավորությունների լիարժեք կատարումը և շարունակեն խթանել Մուտքի արտոնագրերի դյուրացման համաձայնագրի միջոցով քաղաքացիների շարժունությունը և համապատասխան ժամանակահատվածում քննարկեն մուտքի արտոնագրի ազատականացման շուրջ երկխոսություն սկսելու հարցը»:

ԵՄ հետ կնքած համաձայնագրերի հաջող իրականացման համար, ինչպես նաև վիզաների ազատականացման շարունակման ուղղությամբ շարժվելու համար անհրաժեշտ է բոլոր գործող սուբյեկտների՝ Հայաստանի պետական մարմինների, ողջ հասարակության, հատկապես, հասարակության ակտիվ խմբերի, ինչպես նաև եվրոպական մարմինների կողմից հետևողական աշխատանք:

ԽՈՐՀՐԴԱՏՎԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն խորհրդատվական կարծիքի առարկան հանդիսանում է ԵՄ–ՀՀ միջև վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին և առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին համաձայնագրերի կիրարկումը: Խորհրդատվական կարծիքի մշակման գործում իրականացվել է վերոհիշյալ համաձայնագրերի կիրարկման հետ կապված ԵՄ կարճաժամկետ մուտքի արտոնագրերի (խոսքը միայն մինչև 90 օր վավերականությամբ վիզաների մասին է[<?>]), անօրինական միգրացիայի, առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման, վերաինտեգրման, անձնագրերի ու անձնական տվյալների հետ կապված և այլ ոլորտների համապարփակ ուսումնասիրություն:

Սույն ուսումնասիրության ընթացքում օգտագործվել են հետևյալ մեթոդները.

• Հայկական ու եվրոպական համապատասխան օրենսդրության վերլուծություն

Ուսումնասիրվել է ոլորտին վերաբերող թե՛ միջազգային, թե՛ ներպետական օրենսդրությունը: Նախ և առաջ ուսումնասիրվել են ԵՄ և ՀՀ միջև վիզայի տրամադրումը դյուրացնելու և առանց թույլտվության բնակվող անձանց հետընդունման (ռեադմիսիայի) մասին համաձայնագրերը, ԵՄ Վիզայի օրենսգիրքը («EU Visa Code»)[<?>], Շենգեն համաձայնագրերը (Schengen Agreements), Դուբլինյան կոնվենցիան[<?>] և այլն: Ներպետական փաստաթղթերից ուսումնասիրվել են «ՀՀ քաղաքացու անձնագրի մասին» ՀՀ օրենքը, «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը, մի շարք այլ օրենքներ ու ենթաօրենսդրական ակտեր, վիզայի, միգրացիայի և ռեադմիսիայի ոլորտների վերաբերյալ ՀՀ կառավարության որոշումները, ծրագրերը, ՀՀ ԱԳՆ տարեկան հաշվետվությունները և այլն: Ուսումնասիրվել են նաև վերադարձի, ռեադմիսիայի և վերաինտեգրման ոլորտում Հայաստանի միգրացիոն քաղաքականությանն առնչվող փաստաթղթերը, ՀՀ Կառավարության 2019 թ ծրագիրը, ինչպես նաև՝ ՀՀ–ԵՄ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ) և դրա Ճանապարհային քարտեզը: Ուսումնասիրվել է միջազգային փորձը, մասնավորապես՝ Վրաստանի և Մոլդովայի: Ուսումնասիրվել են վերադարձողների իրավունքների և նրանց վերաինտեգրման հիմնախնդիրների բացահայտման վերաբերյալ իրականացված հետազոտություններ: Հավաքագրվել են ռեադմիսիայի և վերաինտեգրման վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները:

[<?>] Schengen Visa Types

[<?>] Regulation (EC) No 810/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 establishing a Community Code on Visas (Visa Code).

[<?>] Convention determining the State responsible for examining applications for asylum lodged in one of the Member States of the European Communities – Dublin Convention (19.08.1997).

• Փորձագիտական հարցումներ

Փորձագիտական հարցումներ են անցկացվել՝ ՀՀ ՏԿԵՆ Միգրացիոն ծառայության ներկայացուցիչների, ազգային և միջազգային փորձագետների հետ:

• Վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրություն

Ուսումնասիրվել են Շենգեն վիզաների հետ կապված վիճակագրական տվյալները, ինչպես նաև այս ոլորտում Արևելյան գործընկերություն ծրագրի մյուս երկրների փորձը, որոնք արդեն ստացել են ԵՄ հետ առանց վիզայի մուտքի ռեժիմ՝ Մոլդովա, Վրաստան և Ուկրաինա[<?>]: 2012–2019թթ. վիճակագրական տվյալների համեմատական վերլուծություն է արվել Հայաստանում

[<?>] Այդ դրույթը վերաբերվում է միայն կենսաչափական անձնագիր ունեցողներ քաղաքացիներին:

գործող Շենգեն վիզա տրամադրող հյուպատոսական ծառայությունների կողմից տրված վիզաների ընդհանուր քանակի, ըստ երկրների, ըստ տեսակի, մերժումների և այլն: Նաև հավաքագրվել են ռեադմիսիայի, ապաստանի և վերաինտեգրման վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները:

• Հարցումներ վիզայի դիմորդների շրջանում

Վերջին տարիներին վիզայի ոլորտի հետ կապված մեր կազմակերպության ուսումնասիրությունների ընթացքում հանդիպել ենք բազմաթիվ դեպքերի, երբ դիմորդները դժգոհ են եղել ՀՀ–ում գործող Շենգեն գոտու հյուպատոսության և վիզային կենտրոնների աշխատանքից: Բողոքներ և դժգոհություններ են եղել կայացրած որոշումից, երբ դիմորդը համաձայն չի եղել մերժման և հյուպատոսության կողմից ներկայացված մերժման հիմքերի հետ; դիմումների ընթացակարգից, երբ դիմորդը բողոքել է հարցազրույց նշանակելու հետ կապված դժվարություններից; հյուպատոսությունում և վիզա կենտրոններում դիմումների հանձնման և հարցազրույցի մեծ հերթերից; սպասասրահների բացակայությունից կամ դրանց վատ պայմաններից; սպասարկող անձնակազմի վատ վերաբերմունքից և այլն: Ուսումնասիրության արդյունքում եկել ենք եզրահանգման, որ այդ հարցերին պետք է առավել մեծ ուշադրություն դարձնել, ներգրավելով նաև այդ գործընթացի մյուս կողմին՝ դիմորդներին, հաշվի առնելով, որ շատ հաճախ նրանց դժգոհությունը կարող է լինել գործող կանոնների ու օրենքների չիմացության պատճառով կամ էլ ուղղակի սուբյեկտիվ մոտեցման պատճառով:

ՀՀ–ում որոշ դեսպանությունների հյուպատոսական բաժիններ, որոշ դեպքերում մերժում են վիզայի տրամադրումը առանց պատշաճ հիմնավորման: Նման դեպքերի մասին կա քաղաքացիների մի շարք բողոքներ, դժգոհություններ, այդ թվում հարցը բարձրացվում է նաև սոցիալական ցանցերում: Վիզայի մերժման հիմքերը շարադրված են Վիզա կոդի Հոդված 32–ում և մերժման

ծանուցման հատուկ ձևաթղթում (Հավելված VI[<?>]): Մերժման դեպքերի ուսումնասիրությունը ավելի ամբողջական դարձնելու նպատակով հարցումներ են անցկացվել նաև մերժում ստացած քաղաքացիների շրջանում, ինչպես նաև հյուպատոսությունների ու վիզա կենտրոնների աշխատանքից դժգոհ քաղաքացիների շրջանում:

2023 թվականի ընթացքում Հայաստանի քաղաքացիների համար արձանագրվել են երկու հիմնական տեսակի խնդիրներ: Առաջինը կապված էր նրա հետ, որ քաղաքացիները չէին կարողանում էլեկտրոնային համակարգով գրանցվել Հայաստանում ԵՄ անդամ պետությունների հյուպատոսական ծառայություններ և ՀՀ–ում գործող վիզա կենտրոններ այցելելու նպատակով:

Երկրորդ հարցը կապված է Հայաստանի քաղաքացիների կողմից բազմակի մուտքի շենգենյան վիզաների ստացման հետ: ԵՄ և Հայաստանի միջև վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագիրն Հայաստանի քաղաքացիներին թույլ է տալիս ԵՄ այցելելու դրական փորձառության հիման վրա ստանալ մեկից մինչև հինգ տարի ժամկետով բազմակի մուտքի շենգենյան վիզա: Այսպես, 2023 թվականին Հայաստանի քաղաքացիները բախվեցին այն խնդրին, որ Հայաստանում ԵՄ մի շարք հյուպատոսարաններ չէին ցանկանում բազմակի մուտքի իրավունքով վիզաներ տրամադրել: Իրավիճակն հասնում էր անհեթեթության աստիճանի, երբ նախկինում բազմակի մուտքի մի քանի վիզաներ ունեցած, Եվրոպա տասնյակ անգամներ այցելած և կացության եվրոպական կանոնները չխախտած մարդիկ վիզա էին ստանում ընդամենը մի քանի օրով՝ կոնկրետ միջոցառման մասնակցելու համար:

[<?>] Regulation (EC) No 810/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 establishing a Community Code on Visas (Visa Code) (15.09.2009).

ՀՀ–ԵՄ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՎԻԶԱՆԵՐԻ ԴՅՈՒՐԱՑՄԱՆ ԵՎ ԱԶԱՏԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ

Վիզաների դյուրացումը ԵՄ և Հայաստանի միջև համագործակցության հիմնական ուղղություններից է: Գործընթացը մեկնարկել է Արևելյան գործընկերության ծրագրի շրջանակում՝ 2011 թվականին սկիզբ առնելով «Շարժունակության շուրջ գործընկերությունից», իսկ 2014 թվականին հասնելով ՀՀ–ԵՄ Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին և Հետընդունման համաձայնագրերին: Եթե Հայաստանը և ԵՄ–ն մեկնարկեն վիզաների երկխոսությունը, ապա այն ուղի կհարթի Հայաստանի քաղաքացիների համար առանց վիզաների ճանապարհորդելու ռեժիմի համար: Վիզաների ազատականացումն ընդգծված է ՀՀ–ԵՄ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրում (ՀԸԳՀ), և դրա կարևորությունն ընդգծվել է նաև Հայաստանի կառավարության կողմից: Միևնույն ժամանակ, գործընթացը դանդաղեցնող որոշակի խնդիրներ կան, հատկապես՝ կապված Հայաստանից անօրինական միգրացիայի ավելացման ռիսկի հետ: Դրանից զատ, ԵՄ հետ վիզաների ազատականացման համար ՀՀ կառավարությունից պահանջվում է ընդունել խտրականության դեմ պայքարի մասին օրենքը: Ուստի, ակնկալվում է, որ Հայաստանը ժողովրդավարական բարեփոխումների կամք կցուցաբերի և ավելի սերտորեն կհամագործակցի ԵՄ հետ Հետընդունման համաձայնագրի իրականացման աշխատանքներում:

ԵՄ–ն պատրաստվում է ուսումնասիրել Հայաստանի հետ վիզայի ազատականացման տարբերակները, «Արմենպրեսի» հետ զրույցում ասել է ԵՄ բարձր ներկայացուցիչ Ժոզեպ Բորելի խոսնակ Պետեր Ստանոն՝ շեշտելով՝ սա նշանակում է, որ կսկսեն գործընթաց՝ տեսնելու, թե արդյոք դա իրագործելի՞ է, հնարավո՞ր է:

Ստանոյի խոսքով՝ վիզաների ազատականացումը շատ կարևոր է, այն շոշափելի և տեսանելի է մարդկանց համար, բայց, նրա խոսքով, դրան բոլոր անդամ պետությունները պետք է համաձայնություն տան:

«Կան նաև առաջադրանքներ, որոնք պետք է կատարվեն գործընկեր երկրի կողմից, այս դեպքում՝ Հայաստանի»,— ասել է ԵՄ բարձր ներկայացուցչի խոսնակը՝ մանրամասնելով.— «Ընդհանուր առմամբ, ազատականացման համար կան տեխնիկական պահանջներ, որոնցից է, օրինակ, կենսաչափական անձնագրերի պահանջը: Բայց նաև քաղաքական պահանջներ՝ համոզվելու, որ երկրում քաղաքական շրջանակը թույլ չի տալիս մարդկանց չարաշահել ապաստանի համակարգը, որ մարդկանց չեն ստիպում լքել երկիրը և ապաստան հայցել»:

Ստանոն ընդգծել է՝ չեն ցանկանում, որ հանկարծակի ավելանան ապաստան հայցողները, պետք է կանխել առանց վիզայի կամ ազատականացված ճանապարհորդության ռեժիմի չարաշահումը:

ԵՄ հետ վիզաների ազատականացման առաջարկը հաստատվել է 2023թ. նոյեմբերի 13–ին՝ ԵՄ անդամ երկրների արտգործնախարարների նիստում: Առաջիկայում այս որոշումը պետք է հաստատի Եվրահանձնաժողովը, բանակցությունների ավարտին էլ որոշումը վավերացվի անդամ երկրների կողմից:

Փոխարտգործնախարար Պարույր Հովհաննիսյանն ասել էր, որ Երևանը հնարավոր է համարում, որ առաջիկա ամիսներին սկսվեն Եվրամության հետ վիզաների ազատականացման շուրջ բանակցությունները: «Չէր եղել որևէ երկիր, որ առարկել էր, բարդ էր ապահովել այդ կոնսենսուսը բոլոր անդամ երկրների մեջ, բայց շատ դրական զարգացում է: Կշարունակենք ակտիվ աշխատել Եվրամիության ու անդամ երկրների հետ՝ հնարավորինս արագացնելու այդ գործընթացը»,— ԵՄ անդամ երկրների արտգործնախարարների նիստից մեկ օր անց՝ լրագրողների հետ ճեպազրույցում ասաց Հովհաննիսյանը:

Խորհրդատվական կարծիքի այս մասում ընդգծված են ԵՄ և Հայաստա-

նի միջև համագործակցությանն առնչվող հիմնական զարգացումները: Առաջին Մասը նվիրված է ՀՀ–ԵՄ «Շարժունակության շուրջ գործընկերության» հիմնական զարգացումներին և վիզաների ազատականացման վերջին փուլի համար ձեռնարկված քայլերին: 2–րդ Մասում ներկայացվում են ՀՀ քաղաքացիներին տրված շենգենյան վիզաների վիճակագրության վերլուծությունը և մերժման ցուցանիշները: Ներկայացված են նաև Վրաստանի փորձից քաղված դասերը, քանի որ այդ պետությունն արդեն իսկ օգտվում է վիզայազերծ ռեժիմից: 3–րդ Մասը նվիրված է Վիզաների դյուրացման համաձայնագրի՝ Հայաստանի կողմից իրագործմանը:

ՄԱՍ 1.

ՎԻԶԱՆԵՐԻ ԴՅՈՒՐԱՑՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ ՀՀ–ԵՄ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ

ՀՀ–ԵՄ «ՇԱՐԺՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ» ԵՎ ՎԻԶԱՆԵՐԻ ԴՅՈՒՐԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՄԵԿՆԱՐԿԸ

Ժողովուրդների միջև շփումների ուղղությունը ԵՄ Արևելյան գործընկերության շրջանակում ծավալվող համագործակցության չորս թեմատիկ պլատֆորմներից մեկն է: ԵՄ տարածք մուտք գործելու համար ՀՀ քաղաքացիներից ներկայումս պահանջվում է մուտքի արտոնագրի ստացում:

Շարժունակության բնագավառում հետագա համագործակցության ուղղությամբ առաջին քայլերից մեկը եղավ «Շարժունակության շուրջ գործընկերությունը» ԵՄ և Հայաստանի միջև: «Շարժունակության շուրջ գործընկերության մասին» համատեղ հռչակագիրը ԵՄ–ի և Հայաստանի միջև ստորագրվեց Լյուքսեմբուրգում 2011 թվականի հոկտեմբերի 27–ին՝ կարևոր քայլ դառնալով շարժունակության ոլորտում համագործակցության խորացման համար[<?>]: Այս փաստաթղթով կողմերը պարտավորվել են բարձրացնել ԵՄ–ի և Հայաստանի միջև քաղաքացիների շարժունակությունը, ինչպես նաև ապահովել միգրացիոն հոսքերի ավելի լավ կառավարում՝ կանխելով և նվազեցնելով անօրինական ներգաղթը:

[<?>] «Շարժունակության շուրջ գործընկերության մասին» համատեղ հռչակագիրը Եվրոպական միության և Հայաստանի միջև:

Հայաստանի հետ գործընկերության իրագործման մասին ԵՄ–ի 2019 թվականի զեկույցում նշվում է, որ «Շարժունակության շուրջ գործընկերությունը» նպաստել է, որպեսզի Հայաստանում միգրացիայի և սահմանների կառավարումը մոտարկվի ԵՄ չափանիշներին, բարձրանա անվտանգության և արտաքին առևտրի մակարդակը[<?>]: Տարբեր ծրագրեր են իրականացվել Հայաստանում սահմանների կառավարումը բարելավելու ուղղությամբ: 2012–2016 թվականներին ԵՄ–ն իրականացրել է «Հայաստանի միգրացիայի կառավարման կարողությունների հզորացումը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով ՀՀ–ԵՄ շարժունակության շուրջ գործընկերության շրջանակում հետընդունման աշխատանքներին» ծրագիրը, նպատակ ունենալով հզորացնել իրավասու մարմինների և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կարողությունները Հայաստանում[<?>]:

«Շարժունակության շուրջ գործընկերության մասին» համատեղ հռչակագրի ընդունումից հետո 2012թ. փետրվարին Երևանում մեկնարկեցին ԵՄ վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին և հետընդունման համաձայնագրերի շուրջ բանակցությունները: Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագիրը ստորագրվեց ԵՄ և Հայաստանի միջև 2012թ. դեկտեմբերի 17–ին, իսկ Հետընդունման մասին համաձայնագիրը՝ 2013թ. ապրիլի 19–ին[<?>]:

Քաղաքական ոլորտում համագործակցության հստակ հանձնառությունից զատ՝ ՀԸԳՀ–ում կարևորվում է նաև շարժունակության և վիզաների ազատականացման գործընթացի դերը: Համագործակցությունն այս ոլորտում ներառված է 3–րդ բաժնում, որը նվիրված է արդարադատությանը, ազատությանը և անվտանգությանը: Համաձայնագրի 15–րդ գլուխը՝ «Մարդկանց շարժը և հետընդունումը», ներառում է Վիզաների դյուրացման համաձայնագրի միջոցով քաղաքացիների շարժունակությանն աջակցելու և Հետընդունման համաձայնագրի կատարման միջոցով անկանոն միգրացիայի դեմ պայքարի հանձնառությունը: Դիտարկվում է նաև վիզաների շուրջ երկխոսությունը Հայաստանի հետ ապագայում մեկնարկելու տարբերակը՝ պայմանով, որ ապահովվի պատշաճ կերպով կառավարվող շարժունակության գործընթացը[<?>]: Փաստաթղթով նախատեսվում է նաև համագործակցություն կազմակերպված հանցավորության և ահաբեկչության դեմ պայքարի ոլորտում:

[<?>] Գործընկերության իրագործման զեկույցը Հայաստանի վերաբերյալ, 2019թ.,
[<?>] Գործընկերության իրագործման զեկույցը Հայաստանի վերաբերյալ, 2019թ.,
[<?>] Շարժունակության շուրջ գործընկերությունը, վիզաների դյուրացումը և հետընդունման համաձայնագրերը.

ՎԻԶԱՆԵՐԻ ԱԶԱՏԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՇՈՒՐՋ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ ԵՐԿԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵԿՆԱՐԿԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Հայաստանի 2018 թվականի Թավշյա հեղափոխությունից հետո, մասնավորապես՝ 2018 թվականի մայիսի 9–ին սկսելով իր պաշտոնավարումը, ՀՀ Վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը հայտարարեց. «Այս առումով շատ կարևոր ենք համարում ՀՀ–ԵՄ համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության մասին համաձայնագիրը: Հույս ունենք, որ այդ համաձայնագիրը Եվրամիության երկրներում կվավերացվի հնարավորինս արագ: Հաջորդ հարցը, որի շուրջ մենք հույս ունենք հնարավորինս արագ սկսել բանակցությունները, դա ՀՀ քաղաքացիների համար Եվրամիության մուտքի արտոնագրային ռեժիմի վերացումն է: Հույս ունեմ, որ մենք կոնկրետ արդյունքներ կգրանցենք այդ կապակցությամբ»[<?>]:

Վիզաների ազատականացման գործընթացը և դրա կարևորությունը քննարկվել են Հայաստանի և ԵՄ տարբեր պաշտոնատար անձանց կողմից: Միևնույն ժամանակ, վիզաների ազատականացման երկխոսության մեկնարկի հետ կապված հիմնական խնդիրներից են նաև անկանոն միգրացիան և հայկական կողմից ապաստան հայցողների թվի ավելացման ռիսկը:

[<?>] ՀՀ–ԵՄ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր,
[<?>] «Հետաքրքիր կլինի տեսնել, թե ինչպես է ՀՀ նոր կառավարությունը լուծում այդ հարցը» (12.05.18):

Կարևոր է նշել Իրագործման զեկույցի մասին, որը հրապարակվեց ԵՄ կողմից 2019 թվականի մայիսի 20–ին, և որում նշվում են Հայաստանի կողմից կատարված դրական քայլերը և այն ոլորտները, որոնցում բարելավումներ են անհրաժեշտ: Իրագործման զեկույցում նշվում է Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին և Հետընդունման համաձայնագրերի կատարման մասին, ինչպես նաև ՀՀ–ԵՄ վիզաների ազատականացման գործընթացը մեկնարկելու ցանկության մասին: Միևնույն ժամանակ, Զեկույցում նշվում է վերադարձի ցուցանիշը բարելավելու անհրաժեշտության մասին: Զեկույցում նշվել է նաև Վիզաների դյուրացման համաձայնագրի գոհացուցիչ կատարման մասին և բազմակի մուտքի իրավունքով վիզաների տրամադրման ցուցանիշի ավելացման մասին: Մերժման դեպքերն հիմնականում կապված են եղել դիմողների կողմից ճանապարհորդության պատճառների մասին բավարար փաստաթղթեր չներկայացնելու հետ[<?>]:

Հետընդունման համաձայնագրի շրջանակում համագործակցությունն ավելացնելու անհրաժեշտությունից զատ՝ Հայաստանին անհրաժեշտ է ընդունել խտրականության դեմ պայքարի մասին օրենք և վավերացնել Ստամբուլյան կոնվենցիան: Իրավական այս երկու փաստաթղթերն անհրաժեշտ են Հայաստանում ժողովրդավարական միտումների ամրապնդման և ԵՄ հետ վիզայազերծ ճանապարհորդության ռեժիմ ստանալու համար:

[<?>] Գործընկերության իրագործման զեկույցը Հայաստանի վերաբերյալ, 2019թ.,

ՄԱՍ 2.

ՇԵՆԳԵՆՅԱՆ ՎԻԶԱՅԻ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ՀՈՍՔԵՐԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

ՀՀ–ԵՄ ՎԻԶԱՆԵՐԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒՄԸ ԴՅՈՒՐԱՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

ՀՀ–ԵՄ Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագիրը կարևոր առավելություններ է ընձեռել՝ կապված վիզաների համար դիմելու գործընթացի, վիզաների վճարների և Հայաստանի քաղաքացիներից պահանջվող փաստաթղթերի հետ: Համաձայնագրի 6–րդ հոդվածի համաձայն, Հայաստանի բոլոր քաղաքացիների համար գործում է վիզայի ավելի ցածր վճար՝ 35 եվրո, և ինչպես նշված է Համաձայնագրի 7–րդ հոդվածում, վիզա տրամադրելու մասին որոշումը կայացվում է 10–օրյա ընթացակարգով (որոշ դեպքերում այն կարող է երկարացվել մինչև 30 օր): Բացի դրանից, մարդկանց մի շարք խմբեր՝ գործարարներ, լրագրողներ, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներ և ԵՄ–ում բնակվող հայերի ազգականներ, օգտվում են ստանդարտացված և ավելի քիչ պահանջվող փաստաթղթեր ներկայացնելու հնարավորությունից (տես հոդված 4): Ավելին, զգալի թվով մարդիկ՝ պաշտոնական պատվիրակություններ, գիտնականներ, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներ, ուսանողներ, մարզական միջոցառումների մասնակիցներ, թոշակառուներ և բազմաթիվ այլ անձինք, ազատված են վիզաների վճարներից (հոդված 6)[<?>]:

[<?>] Համաձայնագիր Եվրոպական միության և Հայաստանի Հանրապետության միջև վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին, 31–ը հոկտեմբերի, 2013թ.,

Հարկ է նշել, որ ի լրումն նշված առավելությունների, որոնցից են վիզաների տրամադրման արագացված ընթացակարգը, վիզաների վճարների կրճատումը և վիզաներից ազատումը, Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագրով էական առավելություններ են նախատեսել վիզաների տևողության առումով: 5–րդ հոդվածի 2–րդ մասի համաձայն, Անդամ պետությունների դիվանագիտական առաքելությունները և հյուպատոսարանները բազմակի մուտքի իրավունքով և մեկ տարի ժամկետով վիզաներ են տալիս[<?>] գիտական և մշակութային միջոցառումների մասնակիցներին, ուսանողներին, լրագրողներին, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներին, բժշկական պատճառներով կանոնավոր այցեր կատարելու կարիք ունեցողներին, գործարարներին և միջազգային մարզական միջոցառումների մասնակիցներին՝ պայմանով, որ նախորդ տարվա ընթացքում նրանք ստացել են առնվազն մեկ վիզա և օգտագործել են այն այցելվող պետության մուտքի և կացության մասին օրենքների պահանջներին համապատասխան: Մարդկանց նշված խմբերին կարելի է բազմակի մուտքի իրավունքով վիզաներ տալ նվազագույնը 2 և առավելագույնը 5 տարի վավերության ժամկետով՝ պայմանով, որ նախորդ 2 տարիներին նրանք օգտագործել են բազմակի մուտքի իրավունքով և մեկ տարի ժամկետով վիզան այցելվող պետության մուտքի և կացության մասին օրենքների պահանջներին համապատասխան[<?>]: Հիմնավորված հրատապ դեպքերում հյուպատոսարանը կարող է դիմողներին թույլատրել, որ նրանք դիմումները ներկայացնեն կամ առանց հանդիպման ժամ վերցնելու, կամ անմիջապես նշանակվող հանդիպման ընթացքում:

[<?>] Միանգամյա վիզայի դեպքում իրավունք է տրվում գտնվել Շենգեն գոտում վիզայի վրա նշված օրերի քանակով (օրինակ՝ 15 օր): Իսկ բազմակի մուտքի իրավունքով վիզաների դեպքում թույլատրվում է գտնվել Շենգեն գոտում մինչև 90 օր յուրաքանչյուր 180 օր ժամանակահատվածի ընթացքում: Վիզայի Շենգեն գոտում նացորդ օրերի մասին կարող եք տեղեկանալ՝ օգտվելով Եվրոպական հանձնաժողովի պաշտոնական «Շենգենյան հաշվիչից»՝ http://ec.europa.eu/dgs/home–affairs/what–we–do/policies/borders–and–visas/border–crossing/schengen_calculator_en.html: Երկաժամկետ վիզաների (90 օրից ավելի) տրամադրման ընթացակարգերը չեն սահմանվում ԵՄ Վիզա կանոնակարգով և կանոնակարգվում են ազգային օրենսդրությամբ (Regulation (EU) No 265/2010 of the EP and of the Council of 25 March 2010 Amending the Convention Implementing the Schengen Agreement and Regulation (EC) No 562/2006 as regards to movement of persons with long–stay visa, OJ (2010) L 85/1 (31.03.2010)):

[<?>] Համաձայնագիր Եվրոպական միության և Հայաստանի Հանրապետության միջև վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին, 31–ը հոկտեմբերի, 2013թ.,

Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագրի իմաստով՝ պետություններ կարող են բաժանվել չորս խմբերի:

1. Շենգենյան համաձայնագրերի լիիրավ անդամ պետություններ (Ավստրիա, Բելգիա, Գերմանիա, Դանիա, Էստոնիա, Իսլանդիա, Իսպանիա, Իտալիա, Լատվիա, Լեհաստան, Լիխտենշտեյն, Լիտվա, Լյուքսեմբուրգ, Հունաստան, Հունգարիա, Մալթա, Նիդեռլանդներ, Նորվեգիա, Շվեդիա, Շվեյցարիա, Չեխիա, Պորտուգալիա, Սլովակիա, Սլովենիա, Ֆինլանդիա և Ֆրանսիա), որոնց համար պարտադիր են համաձայնագրի դրույթները:

2. Թեպետ Իսլանդիան, Լիխտեշտեյնը, Նորվեգիան և Շվեյցարիան շենգենյան համաձայնագրերի լիիրավ անդամներ են, սակայն նրանք ԵՄ անդամներ չեն և չեն միացել ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրված՝ Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագրին: Ենթադրվում է, որ այդ պետությունները վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու վերաբերյալ երկկողմ առանձին համաձայնագրեր կկնքեն Հայաստանի հետ՝ ԵՄ և ՀՀ միջև համաձայնագրի դրույթներին նման դրույթներով (տես Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագիրը Եվրոպական միության և Հայաստանի Հանրապետության միջև): Հայաստանն ու Նորվեգիան ստորագրել են նման համաձայնագիր 2015 թվականին[19]: Վիզաների դյուրացման մասին առանձին համաձայնագիրն Հայաստանի և Շվեյցարիայի միջև ուժի մեջ մտավ 2016 թվականին[20]: Իսլանդիայի, Լիխտենշտեյնի և Լյուքսեմբուրգի կառավարությունները և Հայաստանի կառավարությունը դեռևս չեն կնքել երկկողմ համաձայնագրեր:

3. Պետություններ, որոնք շենգենյան համաձայնագրի լիիրավ անդամ չեն, և որոնց հետ անհրաժեշտ է երկկողմ համաձայնագրեր կնքել (Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորություն, Իռ-

[19] Արմենպրես: Հայաստանն ու Նորվեգիան կստորագրեն վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու համաձայնագիր: 26–ը նոյեմբերի, 2015թ.,

[20] Bilateral Relations Switzerland–Armenia:

լանդիա և Դանիա): 2018 թվականի մարտի 14–ին Հայաստանի և Դանիայի արտաքին գործերի նախարարները Դանիայում ստորագրեցին Դանիայի և Հայաստանի կառավարությունների միջև վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագիրը[21]: Փաստորեն Դանիան դարձավ 2014թ. ուժի մեջ մտած ԵՄ–ՀՀ միջև ստորագրված Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագրի մաս չկազմող երկրներից հերթական երկիրը, որի հետ կնքվեց նման համաձայնագիր:

4. Պետություններ, որոնք շենգենյան համաձայնագրերի լիիրավ անդամ դառնալու ճանապարհին են, սակայն կարող են միայն ազգային վիզաներ տրամադրել, բայց շենգենյան գոտու համար նախատեսված վիզաները վավերական են նրանց տարածքում (Բուլղարիա, Խորվաթիա, Կիպրոս և Ռումինիա):

Վիզաների կենտրոններն ստեղծվել են վիզաների տրամադրման գործընթացին աջակցելու նպատակով, քանի որ դիմումների թիվը շատ մեծ է: Վիզաների կենտրոնները ստանում են այն մեծաթիվ դիմումները, որոնք հյուպատոսարաններն ի զորու չեն ստանալ, և նպատակ են հետապնդում նաև կրճատել հերթերը: Միևնույն ժամանակ հարկ է նշել, որ վիզաների կենտրոնները գործում են միայն մայրաքաղաք Երևանում: Վիզաների կենտրոնները գրասենյակներ չունեն Հայաստանի մարզերում, չնայած որ տրանսպորտային կապի պատճառով բավական դժվար է Երևան հասնել խոշոր քաղաքներից՝ Գյումրիից (Հայաստանի հյուսիս), Վանաձորից (հյուսիս–արևելք) կամ Կապանից (հարավ): Բացի դրանից, վիզաների կենտրոններին դիմողներն հաճախ բողոքում են նրանց կողմից մատուցվող ծառայությունների ցածր որակի մասին՝ կապված մասնավորապես տեխնիկական կարողությունների և հաղորդակցության հմտությունների հետ: Վիզաների կենտրոնները լրացուցիչ վճար են գանձում դիմողներից, որը մեկ դիմումի հաշվով մոտ 20–22 եվրո է:

Կարևոր է նշել, որ Հայաստանի քաղաքացիներն հաճախ քաջատեղյակ

[21] ՀՀ և Դանիայի ԱԳ նախարարները ստորագրել են վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագիր.

չեն Վիզաների օրենսգրքի («Visa Code») և Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագրի ներքո իրենց ունեցած իրավունքների մասին: Մասնավորապես, նրանցից շատերը չգիտեն վիզայի վճարից ազատման հնարավորությունների մասին: Կան դեպքեր, երբ հյուպատոսարանները և վիզաների կենտրոնները խախտում են այս իրավունքը՝ գանձելով վիզայի վճարը, չնայած որ դիմողն իրավունք ունի ազատվել վիզայի վճարից:

ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ԵՄ–ն կենտրոնացված տեղեկատվության երեք համակարգ ունի՝ «Schengen InformationSystem» («SIS»), «Visa Information System» («VIS») և «Eurodac»: «VIS»–ն այն համակարգն է, որով վիզաների դիմումներ և որոշումներ են փոխանակվում և քննարկվում, ինչպես նաև՝ կատարվում է կենսաչափական համադրություն՝ անձը հաստատելու նպատակով կիրառելով մատնահետքի տվյալները: «Eurodac»–ը կենսաչափական տվյալների շտեմարան է, որի մեջ Անդամ պետությունները պարտավոր են մուտքագրել անօրինական միգրանտների կամ ապաստան հայցողների մատնահետքի տվյալները՝ պարզելու համար, թե երբ են նրանք մուտք գործել ԵՄ, և այդ կերպ որոշելու համար, թե ԵՄ որ անդամ պետությունն է պատասխանատու նրանց ապաստանի դիմումը քննարկելու համար: Եվրոպական հանձնաժողովը ներկայացրել է նաև կենսաչափական տվյալների վրա հիմնված մուտքի/ելքի համակարգ ստեղծելու մասին վերանայված առաջարկ, որը փոխկապակցված կլինի «VIS»–ին և կվերաբերի ԵՄ անդամ չհանդիսացող պետությունների քաղաքացիներին:

Ինչպես նշվեց՝ հիմնական փոփոխություններից կլինի այն, որ սահմանային անցակետում անձնագրերի մեջ կնիք դնելը կփոխարինվի տվյալների շտեմարանում կատարվող գրանցմամբ՝ ավտոմատացնելով ԵՄ քաղաքացի չհանդիսացող անձանց սահմանին ստուգելու ընթացքում տվյալների և տեղեկությունների ստացման նպատակով սահմանապահների կողմից ներկայումս կատարվող գործողությունների մեծ մասը: Ինքնասպասարկման համակար-

գեր և էլեկտրոնային անցուղիներ կներդրվեն, և ճանապարհորդող այլ պետությունների քաղաքացիների տվյալները կստուգվեն, կլուսանկարվեն, և կվերցվեն նրանց մատնահետքերը, ապա՝ նրանց կտրվեն մի շարք հարցեր: Վիզայի կարիք ունեցող ճանապարհորդները կկարողանան տեսնել իրենց թույլատրված կացության առավելագույն տևողությունը: Երբ ճանապարհորդ ուղղորդվի սահմանային հսկողության կոնկրետ հերթի մեջ, բոլոր այդ տեղեկություններն արդեն հասած կլինեն սահմանապահին, ով կարող է լրացուցիչ հարցեր տալ՝ նախքան անձի մուտքը շենգենյան գոտու տարածք թույլատրելը[22]:

Այս փոփոխությունների շնորհիվ կհամակարգեն ԵՄ այցելող անձանց նկատմամբ կատարվող ստուգումները: Միևնույն ժամանակ, որոշակի առավելություններ կստեղծեն թե՛ ԵՄ պետությունների, թե՛ այլ պետությունների համար: Ակնկալվում է, որ նախապատրաստական քայլերի ավտոմատացման շնորհիվ կնվազեցվի սահմանապահների աշխատանքային ծանրաբեռնվածությունը և կկրճատվեն երկար հերթերը: Այն ճանապարհորդներին թույլ կտա նաև տեսնել իրենց կացության թույլատրված տևողությունը:

Հայաստանում շենգենյան համագործակցության անդամ երկրների բոլոր հյուպատոսությունները 2015 թվականի հունիսի 23–ից միացվել են Վիզաների տեղեկատվական համակարգին (ՎՏՀ, անգլ.՝ VIS): «VIS» համակարգը ստեղծվել է վիզային գործընթացների պարզեցման և վիզայի դիմելու գործընթացի անվտանգության բարձրացման համար: Այն իրենից ներկայացնում է գոնե մեկ անգամ վիզայի համար դիմած անձանց կենսաչափական տեղեկությունների միասնական կենտրոնացված բազա: շենգենյան վիզայի համար դիմողներից կպահանջվի տրամադրել իրենց կենսաչափական տվյալները (մատնահետքեր և թվային լուսանկար): Կենսաչափական տվյալները, ինչպես նաև շենգենյան վիզայի դիմումի մեջ ներառված տեղեկատվությունը կգրանցվի ՎՏՀ տվյալների կենտրոնական շտեմարանում: Կենսաչափական տեխնոլոգիաների օգնությամբ վիզայի համար դիմողներն ավելի լավ պաշտպանված կլինեն անձնական տվյալների գողությունից[23]:

[22] Smart Borders: EU Entry/Exit System:
[23] Մատնահետքեր և թվային լուսանկար՝ շենգենյան վիզայի համար,

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆՁԵՌՎԱԾ ՎԻԶԱՅԱԶԵՐԾ ՌԵԺԻՄԸ.

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՓՈՐՁԻՑ ՔԱՂՎԱԾ ԴԱՍԵՐԸ

Արևելյան գործընկերության 6 պետություններից 3–ին արդեն իսկ ընձեռվել է վիզայազերծ ռեժիմ: Մոլդովան հետխորհրդային պետություններից առաջինն էր, որին 2014 ապրիլին ընձեռվեց վիզայազերծ ռեժիմ ԵՄ կողմից: Նրան հաջորդեցին Վրաստանը 2017 թվականի մարտին[24] և Ուկրաինան 2017 թվականի հունիսին[25]:

Այդ պետություններին ընձեռված վիզայազերծ ռեժիմն ուղեկցվում է որոշակի սահմանափակումներով և պահանջներով. քաղաքացին պետք է կենսաչափական անձնագիր ունենա, պատասխանի ուղևորության նպատակի մասին սահմանապահի հարցին, ապացուցի վերադարձի տոմսի և հյուրանոցի ամրագրման առկայությունը և բավարար դրամական միջոցների առկայությունն ուղևորության յուրաքանչյուր օրվա համար (տարբեր պետությունների դեպքում այդ գումարը տարբեր է):

Վիզայազերծ ռեժիմի առավելություններից զատ, ինչպիսիք են ժողովուրդների միջև շփումների ավելացումը և տեղաշարժվելու ազատությունը, գոյություն ունեն նաև անկանոն միգրացիայի որոշակի ռիսկեր (թույլատրված ժամկետից ավելի երկար մնալու ռիսկը): Ուստի, ԵՄ–ն որոշակի մեխանիզմ ունի վիզայազերծ ռեժիմի չարաշահման դեպքերի համար: 2013 թվականին ԵՄ խորհուրդը վիզայազերծ ռեժիմի կասեցման մեխանիզմ է ներդրել (կանոնակարգ թիվ 1289/2013), որով նախատեսվում է Անդամ պետությունների

[24] Վրաստանի համար ԵՄ երկրներ կարճաժամկետ այցերի համար վիզային սահմանափակումը չեղարկելու մասին որոշմանը զուգահեռ, ԵՄ–ն Վրաստանի կողմից խախտումների դեպքում կամ ստանձնած պարտավորություններից հետ կանգնելու դեպքում իրավունք է վերապահում դադարեցնել առանց վիզայի ռեժիմի գործողությունը և այդ նպատակով Եվրոպական հանձնաժողովը պետք է իրականացնի մոնիտորինգ: (http://www.europarl.europa.eu/news/en/news–room/20170131IPR60306/georgia–visa–waiver–approved–by–parliament)
[25] Visa Liberalization with Moldova, Ukraine and Georgia:

կողմից խնդիրների մասին բարձրաձայնելու և վիզայազերծ ռեժիմի կասեցում պահանջելու ընթացակարգ: Կանոնակարգի մեջ փոփոխություններ են արվել 2018 թվականին: Կասեցումը հնարավոր է ապաստանի անհիմն դիմումների թվի, անօրինական մնացող անձանց թվի, մուտքի մերժումների թվի հանկարծակի և էական աճի դեպքում, հետընդունման ուղղությամբ համագործակցության անբավարարության կամ Անդամ պետությունների ներքին անվտանգությանը կամ հանրային քաղաքականությանը սպառնացող ավելի մեծ վտանգի կամ վրահաս սպառնալիքի դեպքում, մասնավորապես՝ երբ զգալիորեն ավելանում է ծանր քրեական հանցագործությունների ռիսկը (տե՛ս Կանոնակարգ թիվ 2018/1806, կետ 22)[26]: Եվրոպական հանձնաժողովն իրավունք ունի վիզայազերծ ռեժիմը կասեցնել ժամանակավորապես (ինը ամիս ժամկետով) քաղաքացիների որոշակի խմբերի համար: Անդամ պետությունների որակյալ մեծամասնությամբ համաձայնությամբ այդ ժամկետը կարող է երկարացվել: Կասեցման ժամկետի ընթացքում Հանձնաժողովը և տվյալ պետությունը պետք է խնդրի լուծում փնտրեն:

[26] Regulation No 2018/1806:

ՄԱՍ 3.

ՎԻԶԱՆԵՐԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒՄԸ ԴՅՈՒՐԱՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ. ԿԵՆՍԱՉԱՓԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱԳՐԵՐԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ

Վիզաների դյուրացման գործընթացի շրջանակում Հայաստանում ներդրվել են կենսաչափական անձնագրեր: 2012 թվականի հուլիսից երկիրը պաշտոնապես ներդրել է անձը հաստատող երկու նոր փաստաթղթերը, որոնք փոխարինել են Հայաստանի քաղաքացու սովորական անձնագիրը: Դրանցից առաջինը նույնականացման քարտն է՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հանդերձ, որը կարող է օգտագործվել երկրի ներսում, ինչպես նաև կենսաչափական անձնագիրը՝ էլեկտրոնային չիփով, որը կարող է օգտագործվել արտերկիր ուղևորվելիս: Կենսաչափական անձնագիրը պարունակում է կենսաչափական տվյալներ (անձնագրի տիրոջ լուսանկարը և մատնահետքը), ուստի՝ այդ անձնագրի պարագայում շատ ավելի հեշտ է սահմանային անցակետին պարզել անձի ինքնությունը: Կենսաչափական անձնագրի արժեքը 25,000 դրամ (մոտ 58 եվրո) է, իսկ կենսաչափական անձնագրի և նույնականացման քարտի արժեքը միասին վերցված՝ 28,000 դրամ (մոտ 64 եվրո): Կենսաչափական անձնագիրը և նույնականացման քարտն համապատասխանում են Քաղաքացիական ավիացիայի միջազգային կազմակերպության («ICAO») չափանիշներին:

ՀՀ Ազգային ժողովի որոշմամբ կենսաչափական անձնագիր պետք է տրամադրվեր 2014 թվականի հունվարից հետո նոր անձնագիր ստացող քաղաքացիներին: 2014 հունվարից սկսած՝ քաղաքացիները կարող են ստանալ միայն կենսաչափական տվյալներ պարունակող անձնագիր: Այնուամենայնիվ,

անցումը բացառապես կենսաչափական անձնագրերին և նույնականացման քարտերին դանդաղել է: Ավելին, 2023 թվականի հունվարից ՀՀ կառավարությունը դադարեցրեց տրամադրել կենսաչափական անձնագրեր, հիմնավորելով, որ մոտ ժամանակներս նոր՝ ավելի պաշտպանված կենսաչափական անձնագրեր կներդրվեն:

2016 թվականի օգոստոսին ՀՀ ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչության պետը հարցազրույցի ընթացքում պարզաբանեց, որ Հայաստանում օրինական են թե՛ հին նմուշի, թե՛ կենսաչափական անձնագրերը: Հայաստանում կիրառվում են ոչ միայն կենսաչափական անձնագրեր, քանի որ որոշ անձինք կրոնական համոզմունքների հիման վրա չէին ցանկանում մատնահետք տալ կենսաչափական անձնագրի համար: Մարդու իրավունքների այս խնդրի առաջացումից հետո Հայաստանում թույլատրվեց մինչև 2019 թվականի հունվարի 1–ն ունենալ հին նմուշի անձնագիր (որը նախատեսվել է 1998 թվականի դեկտեմբերի 25–ի 821 որոշմամբ)[27]:

Համանման քննարկում վերսկսվեց 2018 թվականի օգոստոսին, երբ Արդարադատության նախարարությունը հանրային քննարկման ներկայացրեց «Նույնականացման քարտերի մասին» օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» և «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացու անձնագրի մասին» օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» օրենքների նախագծերը: Այնուհանդերձ, դեռևս վերջնական որոշում չի կայացվել, և անձնագրերի երկու տեսակները շարունակում են գործել՝ Հայաստանի քաղաքացիներին հնարավորություն ընձեռելով ընտրել, թե որ անձնագիրն են նրանք ցանկանում ստանալ: Նոր կենսաչափական անձնագրերի տրամադրման հետաձգումը նաև բացատրվում է կենսաչափական անձնագրերի և նույնականացման քարտերի սպասարկումն իրականացնող ընկերություն ընտրելու համար հայտարարված նոր մրցույթով[28]:

Կենսաչափական անձնագրերի տրամադրման, ինչպես նաև վիզաների

[27] Հայկական ժամանակ: Կենսաչափական անձնագիրն այլեւս պարտադիր չէ, քաղաքացիներին կտրամադրվի հին նմուշի անձնագիր, 03.08.2016թ.,

[28] IravabanNet: Հին նմուշի անձնագրեր կտրամադրվեն մինչև 2021 թվականի հունվարի 1–ը, 24.08.2018 թ.,

դյուրացման և ազատականացման գործընթացում Հայաստանի համար կարևոր խնդիր է նաև տվյալների պաշտպանությունը: Այնուամենայնիվ, որոշակի խնդիրներ կան Հայաստանի օրենսդրության և պրակտիկայի մեջ: «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության 2015 թվականի օրենքում դեռևս անհրաժեշտ են բարեփոխումներ: Օրենքը թույլ է տալիս առանց տվյալ անձի համաձայնության նրա անձնական տվյալները փոխանցել երրորդ անձանց կամ թույլատրել տվյալների հասանելիությունը (հոդված 26):

Օրինակ, անձնական տվյալները կարող են փոխանցվել առանց անձի համաձայնության, եթե դա նախատեսված է օրենքով կամ միջպետական պայմանագրով: ՀՀ սահմանապահ ծառայությունը տնօրինում է անձնական տվյալների ամենամեծ քանակությունը: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ սահմանապահ ծառայությունը հասանելի է Ռուսաստանի անվտանգության դաշնային ծառայության սահմանապահ դեպարտամենտին: Դա նշանակում է, որ Ռուսաստանի Դաշնությունը կարող է տեսնել Հայաստանի պետական սահմանի հատման բոլոր դեպքերը, ճանապարհորդության ուղղությունը և անձը հաստատող փաստաթղթի տվյալները:

Ավելին, անձնական տվյալների պաշտպանությամբ զբաղվող գործակալությունն անկախ չէ. այն կոչվում է ՀՀ արդարադատության նախարարության Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալություն, և պետական հիմնարկ է: Գործակալության կանոնադրության համաձայն՝ կառույցի հիմնական նպատակներից է «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի կատարումը[29]: Այնուհանդերձ, ինչպես նշվեց վերևում, օրենքով որոշակի սահմանափակումներ են նախատեսվում, և հնարավոր է տվյալների փոխանցումն այլ պետությունների: Բացի դրանից, գործակալության՝ պետական հիմնարկ լինելը տվյալների պաշտպանության լրացուցիչ խնդիրներ է առաջացնում Հայաստանում:

[29] Արդարադատության նախարարության Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության կանոնադրությունը,

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հայաստանը ԵՄ–ի հետ ստորագրել է Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին և Հետընդունման համաձայնագրերը, որոնք կարևոր քայլեր են ԵՄ վիզայազերծ ռեժիմը ստանալու համար: Վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագրով մի շարք առավելություններ են նախատեսվել Հայաստանի քաղաքացիների համար, մասնավորապես՝ վիզայի ավելի ցածր վճարը և վիզայի տրամադրման ավելի արագ ընթացակարգը:

Միևնույն ժամանակ, որոշակի թերություններ և խնդիրներ կան, որոնք անհրաժեշտ է լուծել վիզայի դիմումների մերժումների թիվը կրճատելու և վիզաների ազատականացման երկխոսությունը մեկնարկելու համար: Օրինակ, անցումը բացառապես կենսաչափական անձնագրերին հետաձգվել է Հայաստանի կողմից: Կենսաչափական անձնագրերը, սակայն, անհրաժեշտ նախապայման են վիզայազերծ ռեժիմ ստանալու համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ

- Որոշակի ընթացակարգեր է պետք մշակել կենսաչափական տվյալների մշակման, պահպանման, տրամադրման և օգտագործման համար: Կենսաչափական տվյալներն այլ պետություններին տրամադրելու հիմքերը և կարգը պետք է նույնպես հստակորեն սահմանել:
- «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» Հայաստանի օրենքում պետք է լրացում կատարել՝ ապահովելու համար Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության անկախությունը պետական մարմիններից, սահմանելու համար գործակալության իրավունքները և պարտավորությունները, և բավարար ֆինանսավորում տրամադրելու համար գործակալությանը:
- Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության արդյունավետ աշխատանքն ապահովելու համար անհրաժեշտ է գործակալությունը համալրել բավարար փորձ և գիտելիք ունեցող մարդկային ռեսուրսներով, մասնագիտական սարքավորումներով և մեթոդաբանությամբ: Պետք է ապահովվի Ազգային ժողովին ներկայացվող և հրապարակվող տարեկան զեկույցի տեսքով հանրությանը հաշվետվություն ներկայացնելու պրակտիկա:
- Օրենքին համապատասխան և ողջամիտ ժամկետում միջոցներ ձեռնարկել կենսաչափական փաստաթղթերը մատակարարողի ընտրության մրցույթն անցկացնելու համար՝ ապահովելով նոր պայմանագրի կնքման գործընթացի հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը: Այս և համանման մրցույթներին մասնակցելու հնարավորություն ընձեռել հայաստանյան ընկերություններին:
- Վիզաների ազատականացման երկխոսության մեկնարկն արագացնելու համար Հայաստանի իշխանությունները պետք է պատրաստակամություն ցուցաբերեն՝ ընդունելու խտրականության դեմ պայքարի մասին օրենքը: Նշենք, որ խտրականության դեմ օրենքը անհրաժեշտ է ընդունել, քանի որ դա կարևոր պայման է:

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆԸ

(ՀՀ–ում ԵՄ անդամ երկրների հյուպատոսական ծառայություններ և գործող վիզա կենտրոններ)

- Դրական վիզային պատմություն ունեցողները իրավունք ունենան օգտվել դյուրացված կանոններից, նույնիսկ եթե չեն պատկանում համաձայնագրով նախատեսված ավելի հեշտ վիզայի ստանալու իրավունք ունեցող կատեգորիաներին:
- ԵՄ–ին և ՀՀ–ում ԵՄ երկրների հյուպատոսական ծառայություններին առաջարկում ենք հատկապես ուշադրություն դարձնել մերժումների դեպքում բողոքարկման գործընթացներին՝ ապահովելով որոշման վերանայման ավելի թափանցիկ, մատչելի և պարզեցված գործընթաց, ինչը հնարավոր կդարձնի բողոքարկողներին ստանալ պատասխան խելամիտ ժամկետներում: Բողոքարկման արդյունքում փոխված որոշման քանակի մասին չկան տվյալներ, ինչը թույլ կտար անել եզրակացություններ բողոքարկման գործընթացների արդյունավետության մասին: Անհրաժեշտ է ներդնել բողոքարկման այլընտրանքային եղանակներ, որոնք իրական հնարավորություն կտան դիմորդների իրավունքների իրացման համար:
- Ներառել Փոքր և Միջին Ձեռնարկատիրությունների ներկայացուցիչներին
- հեշտացված և պարզեցված ընթացակարգով Շենգեն վիզա ստացողների խմբին:
- ԵՄ անդամ պետություններին պետք է քաջալերել, որպեսզի վիզաների կենտրոններ բացեն Հայաստանի այլ քաղաքներում ևս (Գյումրի, Վանաձոր և Կապան), որպեսզի հատկապես հեռավոր քաղաքների բնակիչները կարողանան վիզայի ընթացակարգից օգտվել ավելի հարմար եղանակով:
- Հյուպատոսարաններում և վիզաների կենտրոններում վիզայի վճար գանձելու կամ չգանձելու որոշումն անհրաժեշտ է հստակեցնել: Վիզայի վճարից ազատելու մասին դրույթն հաճախ խախտվում է հյուպատոսարանի պաշտոնատար անձանց և վիզաների կենտրոնների աշխատողների կողմից (ուղևորության միևնույն նպատակի դեպքում վիզայի վճար երբեմն գանձվում է, երբեմն՝ ոչ): Թերևս լավ կլինի, օրինակ, եթե դիմումի ձևը լրացնելուց հետո պատասխան տրվի վիզայի վճար կատարելու անհրաժեշտության մասին:

- Անդամ պետություններին թույլ տալ, որպեսզի սահմանին մինչև 15 օր ժամկետով և միայն տրամադրող պետության տարածքում գործող մուտքի վիզա տրամադրելու հատուկ ընթացակարգ սահմանեն և կիրառեն:
- Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության ակտիվ կազմակերպություններին ներգրավել վիզաների և միգրացիայի գործընթացներին, մասնավորապես՝ այդ ոլորտներում Հայաստանի իշխանությունների կողմից կատարվող բարեփոխումների մոնիթորինգի և գնահատման գործընթացներում: Օրինակ, երբ Հայաստանի իշխանությունները քննարկումներ կամ լսումներ են կազմակերպում վիզաների դյուրացման և ազատականացման մասին, անհրաժեշտ է հրավիրել քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներին: Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների ներգրավումը ՀՀ–ԵՄ բանակցություններին և պաշտոնական գործընթացին ընդգծված է նաև ՀԸԳՀ–ում:
- Հյուպատոսությունները պետք է խուսափեն մեկանգամյա կամ 1–6 ամիս վավերականության վիզաներ տրամադրել Շենգեն վիզայի դրական պատմություն ունեցող դիմորդներին: 1 տարի և ավելի ժամկետով վիզաները պետք է դառնան սովորական երևույթ, այլ ոչ թե բացառություն: Երկար վավերականության ժամկետով վիզա (հատկապես՝ 2–5 տարվա), թեև արդեն սկսել են տրամադրել, սակայն դեռևս շատ հազվադեպ, մինչդեռ դա կարող էր մեծապես հեշտացնել ԵՄ հաճախ ճանապարհորդողների կյանքը, ինչպես նաև նվազեցնել հյուպատոսությունների ու վի-

զա կենտրոնների ծանրաբեռնվածությունը: Առաջարկում ենք, որպեսզի ամեն հաջորդ վիզան չլինի առնվազն ավելի կարճ ժամկետով, քան նախորդը: Առավել ևս, որ այդ հնարավորությունը տալիս է 2020թ. փետրվարին ԵՄ վիզայի Օրենսգրքում («EU Visa Code») կատարված փոփոխությունները, ինչի մասին մանրամասն ասվեց վերևում:

- Վիզա կենտրոններին առաջարկում ենք բարելավել իրենց տեխնիկական աշխատակիցների ընտրության և վերապատրաստման հարցը, այդ թվում դիմորդների հետ վարվելակերպի և սպասարկման հարցերում, քանի որ բացի մասնագիտական գիտելիքներից և հմտություններից, կան նաև փաստաթղթերի անվտանգության, պահպանման, տեղափոխման, վերադարձման հետ կապված հարցեր:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՆՁՆԱԳՐԵՐԻ ԵՎ ՎԻԶԱՆԵՐԻ ՎԱՐՉՈՒԹՅԱՆԸ

- Ապահովել կենսաչափական անձնագրեր տրամադրելու անխափան գործընթացը: Ապահովել մրցութային հրավերների, մրցույթների և նոր պայմանագրերի կնքման գործընթացների հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը:
- Կենսաչափական անձնագրի վճարը պետք է նվազեցնել, որպեսզի այն մատչելի դառնա ողջ բնակչության համար: Կենսաչափական անձնագիրն արժե 25,000 դրամ (մոտ 58 եվրո) է, որը բավական բարձր գին է Հայաստանի պարագայում, որտեղ միջին աշխատավարձը մոտ 350 եվրո է:
- Ապահովել անձնագրերի նմուշների պարբերական փոխանակումը ԵՄ–ի հետ և համագործակցել փաստաթղթերի անվտանգության հարցում:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ

- Վիզայի համար դիմող քաղաքացիներին կոչ է արվում ավելի ջանասիրաբար կազմել և հավաքել վիզայի համար պահանջվող փաստաթղթերը, ձեռնպահ մնալ կեղծ տվյալներ և փաստաթղթեր ներկայացնելուց և վիզա ստանալուց հետո փաստաթղթերի հիմնավորումը (օրինակ՝ ուղևորության երկիրը) փոխելուց, քանի որ նման դեպքերում կարող է չեղարկվել վիզան, կամ՝ սահմանի վրա կարող է արգելվել մուտքը:
- Խորհուրդ ենք տալիս այս ոլորտում հանրության իրազեկության բարձրացման տարբեր միջոցառումներ իրականացնել՝ ներառյալ նյութերի հրապարակումը և տարածումը: Այս առաջարկությունը վերաբերում է հատկապես վիզաների և միգրացիայի ոլորտում ակտիվորեն գործող հասարակական կազմակերպություններին:
- ՀՀ–ի պետական մարմիններին առաջարկում ենք շարունակել կազմակերպել իրենց աշխատակիցների համար սեմինարներ, փորձի փոխանակման այցեր, վերապատրաստման ծրագրեր և այլն: